

УДК 821.161.2(477.82)(092)

*Микола Мартинюк
(м. Луцьк)*

СПОЛОХИ ЙОГО ЗОРІ

Слово про вчителя

У цьому рутинному світі існує такий тип людських характерів – люди-зорі першої небесної величини, котрі, ціною власного життя відкриваючи й запалюючи інших, віддають частинку своєї душі, відтак згорають самі й тим горінням підтримують розмірений пульс вічності. Без сумніву, вони рівновеликі богам, які колись, на зорі цивілізації, зійшли на землю і розчинилися в людському загалі, аби так якщо не врятувати, то бодай очистити людство од скверни, несмаку, проминушності. Аби хоч якось відгородити від буденного напливу гріховності, їх почали називати поштиво-пошанно – Учителями. І вони справді такими були. І покладалася на них велика й майже немислима місія – у численних розсипах, що макові зерна, знайти те, особливе сім'я, яке єдиноздатне продовжити тебе в парості...

Чомусь саме таким, притчево-символічним, бачиться мені в спогаді пролог до цілісного портрета мого справді Учителя і справді з великої літери – Олександра Рисака. Бо маю на своїх близько чотирьох десятків лише трьох Сутих Навчителів, яким, без перебільшення, уклінно завдячую усім, чого досяг: у царині наукової діяльності й викладацької практики – світлої пам'яті Олександра Панасовича, у художній творчості – Йосипа Струцюка і в житті – як не банально, саме Життя. Інших, так високо сумірних величин, за винятком хіба Батьків, які дали це життя, та Сім'ї – сенсу подальшого існування, на моєму віку більше не було та й чи буде іще.

Отож, послуговуючися словами класика, без жодної зайвої хвилі пафосу, хоч він тут наразі, як ніколи, був би доречний, стверджую: «...І це все про нього!»

Попри обопільну зайнятість, спілкувалися досить часто, а проте спомини натепер чомусь фрагментарні, а відчуття, однак, такі, ніби

світлини розглядаєш у домашньому фотоальбомі, допоки він вийшов на кухню заварити кави.

Як Мудрий Учитель він був мені Богом даний.

Наше тісне творче знайомство зав'язалося досить-таки містично-випадково. Серед переліку тем курсових робіт, запропонованих кафедрою української літератури на другому році навчання, обрав найближчу до серця та вдачі – «Сатира Володимира Самійленка». Цим вибором для мене (зрозуміло, що реально було якраз навпаки) визначився і науковий керівник – Олександр Панасович Рисак, а порубіжжя ХІХ–ХХ століть – то його період. Від процедури захисту наукової роботи один із небагатьох був звільнений ним-таки, завдяки тому, що, по-перше, дослідження не було анітрохи компліятивним, як це трапляється іноді в студентській практиці, а по-друге, що відважився відкрито й переконливо пополемізувати з деякими тезами М. Рильського. Натомість прозвучала приваблива пропозиція щодо напряму, теми й наукового керівництва дипломним проектом. Погодився не задумуючися, відтак наступна курсова робота – з методики викладання літератури – була зорієнтована саме на персоналію цього письменника-класика, котрий, можна сказати, тільки-тільки вкотре скупі повертався із забуття. Зібраний і опрацьований для дипломної роботи матеріал, а також успішний захист стали підставою для ще однієї пропозиції – про аспірантуру й написання кандидатської дисертації. Отож скільки матиму віку, завдячуватиму долі й пишатимуся тим, що саме мені випало бути першим кандидатом наук, вихованим на рідній кафедрі професором, а на момент захисту вже й доктором філології Олександром Рисаком.

Задля користі справи він здатен був піти й на авантюру.

1994 року, коли навчання за студентською лавою мені доводилося поєднувати зі співредакторством у першій університетській газеті «Альма-матер», Олександр Панасович запропонував зорганізувати за посередництвом багатотиражки такий собі філологічний експеримент. Преамбула його хоча й інтригуюча, а проте, проста. Багато років, працюючи над перекладами творів Лесі Українки російською –

і текстологічно, й у спілкуванні (чи листуванні) із тлумачами-сучасниками, він спостеріг, що не завжди й не всі тексти порядково однаково вправні навіть в одних і тих самих авторів. З огляду на це і скориставшись тим, що над російською інтерпретацією вірша «Забута тінь» Лесі Українки працював не один перекладач, з азартом одержимого дослідника-експериментатора Олександр Панасович спробував витворити свій найідеальніший наразі переклад, скомпонувавши найвдаліші фрагменти, викупюровані в кількох найавторитетніших драгоманів. Більше того, такі пасажі настільки зацікавили й захопили, що загалом 68-рядковий вірш у містифікованому перекладі подовшав на цілий рядок. Переклад фрази з оригіналу «Скропив його небесною росою» (співець вінок. – М. М.) органічно-вдало поєднався в новоствореному тексті у двох варіантах різних перекладачів – «Росой его небесною обрызгал» + «Омыл водой таинственного Стикса». Публікація, уміщена в підвалі другої сторінки університетської газети під рубрикою «Сенсація!» (число 7–8 за листопад-грудень 1994 року), мала назву «Невідомий переклад Лесі Українки російською» і розпочиналася таким лідом: «Нещодавно лабораторією Лесезнавства ВДУ ... виявлено невідомий ще переклад російською мовою вірша «Забута тінь» Лесі Українки. Досі цей рукопис залишався поза увагою дослідників творчості поетеси, позаяк його автор свого часу побажав із невідомих причин заховатися за криптонімом «М.», який помилково ототожнювався з ініціалом котрогось із перекладачів Лесі російською – Марії Комісарової, Маргарити Алігер чи Миколи Зерова, і вважався одним із варіантів їх перекладу. Наступне вивчення твору показало, що це не так (або ж не зовсім так). Чому – спробуйте з'ясувати самі, ознайомившись із текстом перекладу...» Насправді скорочення «М.» у цій журналістсько-літературній провокації було ніяким не криптонімом (хоча насправді імена перекладачів і відкрито), а звичайнісіньким скороченням слова «містифікація», що її задумано було розкрити в одному з наступних чисел «Альма-матер». На жаль, через тодішню складну кризову ситуацію в державі загалом і на ринку преси зокрема, а згодом – з інших причин про ту публікацію якось само собою забули на... цілих, як виявляється, п'ятнадцять літ. Утім, як мовиться, для всього є свій час і у всьому – свої закономірності. Днями, готуючи цей матеріал і дошукуючися, кому які рядки з перекладів належать, надбав у світовій павутині ще одну російськомовну інтерпретацію містифікованого твору:

Александр Багмет

Леся Українка. ЗАБЫТАЯ ТЕНЬ

Суровый Дант, изгнанник флорентийский
Встает из тьмы времен средневековых,
Какие времена, такие его песни:
Нашел он их в мистической чашобе
Средь хаоса видений странных.
И чей бы дух посмел идти за ним бродить
По чаще той, когда б средь терний там
Роскошные цветы всегда бы не цвели?
Собрал певец искусною рукою
Вот те цветы и свил из них венки,
Смочил его затем в таинственных потоках Стикса,
И окропив небесною росой,
Положил на раннюю могилу
Прекрасной Беатриче Портинари.
Она ему однажды улыбнулась,
Затем прошла не глядя на него,
А в третий раз смотрел он на нее,
Когда в гробу уже лежала неподвижной.
Она ему была как солнце,
Которое дает и свет и радость жизни,
Не зная, кто дары получит.
Хотя зашло сияющее солнце,
Он не забыл его ни в темноте враждебной,
Ни в свете милого родного очага,
Ни на земле, ни в раю, ни в аду
Не забывал своей он Беатриче.
Она одна царит в его мечтах и песнях,
Ведь в той стране, где жил поэт душою,
Иной ему жены не суждено было найти.
Украсил он ее таким венком,
Каким еще никто из женщин не гордилась.

Бессмертная чета-то Данте – Беатриче,
И разлучить их смерть-то даже не смогла.
Зачем же ты, фантазия-причуда

Показываешь мне фигуру жалкую,
Что встала между них, как призрачная тень,
Как тяжкий сон в беспамятстве, невыразительный и странный?
На ней нет ни венца, ни ореола,
Лицо у ней под покрывалом,
Как под густым туманом. Кто она?
Ведь ни один певец ее не прославлял
И ни один из мастеров ее не написал.
А где-то там, на дне истории, глубоко
О ней есть память. Кто ж она?
Супруга Дантова. Нет имени иного у нее,
Как если бы с рожденья его и не было совсем.
Она жена, но не была она ему звездой путевой,
Она, тень верная, пошла за ним,

За тем, кто был поводырем «Италии несчастной».
Она делила с ним изгнанья твердый хлеб,
Она зажгла ему очаг
Среди чужого дома. И не раз
Его рука, ища надежную опору, ложилась на ее плечо.
Ей дорога была его поэта слава,
Но и руки она не протянула,
Чтоб хоть бы луч один ее впитать в себя.
Когда ж погас огонь в глазах певца,
Она закрыла их набожною рукою.
Так, тень надежная! А где же жизнь ее?
Судьба ее, и радости, и горе?
История молчит. Но вижу я в воображеньи
Немало смутных дней и одиноких
В тревожном ожидании
Ночей бессонных, темных, как заботы,
И долгих, как нужда; я вижу слезы...
По слезам тем, как по росе жемчужной
Прошла в страну бессмертья – Беатриче!

Ким є автор цього перекладу «Забутої тіні» й коли він виконаний, з'ясувати відразу не вдалося. Здається, це не розіграш, принаймні – не наш. Зрештою, майте адресу першоджерела: <http://www.proza.ru/2009/04/01/865>.

Отож нарешті на п'ятнадцятому році всі крапки над «і» в цій славній містифікації розставлено, причому — обнадійливо-оптимістично.

Про опонентів, та у кого їх немає?

До сьогодні й на сьогодні не є секретом, що в усіх починаннях і звершеннях, ніби кармічно, супроводила його хвиля негативу від латентних недоброзичливців і заздрісників, про яку після його відходу у вічність раптом чомусь усі забули — й удаване вселюдське Добро зі злостивими позирками ніби ураз відтануло... Парадоксально, але мене завжди дивував той парадокс, бо нічого подібного до нашіптуваного медово-жовчними язиками доброзичливців-пліткарів насправді я не завважував, бодай скільки випадало спілкуватися і бути поряд.

А справжні цінності — вічні. Перевірено вічністю.

Був фанатично зачудований і залюблений у народну пісню, тонко відчував її мільйонносерду й тисячолітньоопрадавню душу. Ніколи не уникав можливості послухати й насолодитися майстерним її виконанням чи то фахівцями, чи аматорами, а то й самому взяти участь в оживленні котроїсь. А знав їх багато й міг підтягнути, не фальшивлячи, здавалося, будь-яку. Серце мліло й накочувалися на очі сльози від його мрійливо-одухотвореного притишеного вокалу, присолодженого трунком народного мелосу, найулюбленішої: «Йшли корови із діброви...» Траплялося навіть у гамірно-шумних, але близьких компаніях — на різних презентаціях, літературно-мистецьких камерних святах був заводієм такого співу чи й удатним заспівувачем.

Містика, та й годі!.. Чи, може, й ні?

До речі, ще й досі раз по раз на вулицях Луцька в позі, рухах, ході пізнаю його постать. А в споминах Олександр Панасович лишився єдиносупто життєрадісним і веселим. Як на останніх світлинах: такий собі добряк — модерний дядько Лев з Лесиної «Лісової пісні», яка, як, власне, і вся творчість нашої геніальної землячки, стала для нього лебединою піснею усього життя.